

БЪЛГАРСКАТА АРМИЯ В ИНФОРМАЦИОННОТО ОБЩЕСТВО

Генерал-полковник Михо МИХОВ

Политическите промени и технологичната революция в началото на 90-те години предизвикаха качествени изменения в условията за гарантиране на националната сигурност на Република България в края на ХХ век. Все по-нарастващо влияние придоби идеята за информационното общество - общество с нова структура, организация и обществени отношения, основано на глобален достъп и използване на информационни и комуникационни мрежи и услуги без национални, географски или други ограничения за обмен на информация, научни, духовни, културни и други достижения. Важността на тези развития за бъдещето на нашата страна предизвика създаването през февруари 1998 г. на Координационен съвет по проблемите на информационното общество

Идеята за информационното общество има позитивен характер. За съжаление обаче, след разпадането на двуполусния модел на глобално противодействие на преден план излязоха проблемите на икономическата сигурност, етническите, религиозните и културните конфликти, миграционните процеси, тероризма и организирания трафик на наркотици, а предпоставките за възникване на информационното общество доведоха до появата на нови заплахи за националната ни сигурност, допринасят за развитието на нови форми, способности и средства за въоръжена борба и изменят ролята и мястото на въоръжените сили като инструмент за гарантиране на националната сигурност.

Нещо повече - самата информация вече преимуществено е обект за атака. Обективността на информацията трябва винаги да се подлага на съмнение и многократно да се гарантира нейното доставяне.

В тези условия ние се нуждаем от точна оценка за мястото, интересите и възможностите на Република България в новите условия в областта на сигурността, оценка на рисковете за националната сигурност, възможностите на

съществуващите организации и средствата за неутрализиране на заплахите за националната сигурност и за ролята на Българската армия за защита на българските интереси.

Тези въпроси намират отражение в новата Концепция за национална сигурност. Цялостното им решаване изисква постоянни, задълбочени и целенасочени усилия. Само по този начин ще намерят адекватен отговор редица въпроси, свързани с реформата на БА и ефективното използване на ограничените обществени ресурси за защита на националната сигурност.

Почти забравените природни бедствия, промишлени аварии, а защо не и космически катастрофи напомнят за себе си и за обречеността или спасението на много хора при липсата или наличието на своевременна информация. Своевременната реакция в такава обстановка е единствения спасителен изход. Въпросът е кой може да реагира в реален мащаб на времето, кой разполага и следва да разполага с организирана и подготвена сила и кой разполага със съвременни комуникационни и информационни системи.

Видимо почти интуитивно погледа се отправя към Българската армия, към Гражданска защита, които и без оръжие следва да осигуряват националната сигурност, надеждата и спокойствието на народа ни.

С настоящата си публикация не смятам, че мога да дам пълен отговор на посочените въпроси. Това едва ли е възможно в рамките на една статия. Ще се опитам да очертая условията, в които се извършва реформата на БА, тяхното конкретно проявление в промените на средата за осигуряване на нейната дейност и някои конкретни задачи от гледна точка на прехода към информационното общество.

Среда за реформата на БА

Като инструмент за защита на националните интереси и елемент на обществото, Българската армия се развива в съответствие с доминиращите политически, социално-икономически, демографски, организационни и технологични тенденции. В настоящата статия ще насоча вниманието ви върху процеса на демократизация, скоростта на промените и информатизацията, както и значението им за провеждащата се реформа на БА. Влиянието на външнополитически, религиозно-етнически, демографски и екологични фактори върху реформата е отразено в други мои публикации.¹

Обществените промени в края на XX век се проявяват във фундаментални изменения на икономическите основи на отбраната, въвеждане на принципа на гражданския контрол над Въоръжените сили и промените в законовата и нормативна база на тяхното функциониране.

Информационният аспект на процеса на демократизация се определя в голяма степен от демократичното право на обществото на информираност за действията на държавния апарат и в частност на Министерството на отбраната и Българската армия. Технологичните предпоставки за осигуряване на прозрачност на действията на военните вече са налице. Съвременните информационни и комуникационни технологии позволяват глобално медийно покритие в реално време. Способността на телевизията да въздейства с образи и символи е по-висока от всякога. Например представянето на миграцията и емиграционните човешки процеси като тенденция или изход за спасение на отделни етнически групи или националности може да промени коренно устоите и ценностите на друга държава в системата на националната ù сигурност.

Анализирайки проблемите на сигурността, ние традиционно отдаваме основно внимание на политически, икономически и военни фактори. Но в последните години все по-важно значение придобиват информационните аспекти на сигурността. В информационното общество обяснението на мощта във военни и икономически термини е остаряло, тъй като пренебрегва нарастващата роля на знанието. Информацията и знанието се превърнаха в централен ресурс както на всички напреднали икономики, така и на военната ефективност.

Още по времето на Студената война информацията сама по себе си се превърна във *фактор на националната сигурност*. С невидимата си енергия тя задействаше или даваше отбой на мощни войскови съединения и обединения, ускоряваше работата по проектиране на нови оръжия или прекратяваше, често дори в завършващ стадий, работата по считани за супермодерни оръжейни системи.

Бързото и широко разпространение на информация и знание променят постоянно както технологичните възможности, така и очакванията на личността и обществото. За да се отговори на тези изисквания, вече не се разчита на преструктуриране на дадена организация като еднократен акт. Пирамидалните бюрократични организационни структури на индустриалната ера не успяват да реагират адекватно на бързо изменящите се изисквания на пазара. Структурата и положението в нея вече не определят успеха. Интензивно се разработват и апробират организационни форми и ръководни стилове, които осигуряват максимална гъвкавост и незабавна реакция на измененията на средата на функциониране.

Влиянието на разгледаните по-горе фактори има комплексен характер. За провеждането на реформата на БА от съществено значение са някои от техните проявления, нетрадиционни за българските условия.

Намалява ролята на държавата като стопански субект. В ход е приватизацията, в това число и на част от военно-промишления комплекс. Подготвя се приватизацията на Българската телекомуникационна компания. Голяма част от масмедииите вече са частна собственост. Нещо повече, в собствеността върху ВПК, БТК и медиите се появява чуждестранно участие. При това не само за доставки от най-различен вид, но и за осигуряване на редица специфично военни функции БА взаимодейства с голям брой бизнес и обществени организации. Начините за поддръжка на армията не са само административни, но и стопански. Това ново предизвикателство се приема болезнено от хората неразбиращи необратимостта на процесите в света, в Европа и у нас. В това направление е желателно да се работи за създаване на необходимата нормативна база, а често пъти и за убеждаване на военните кадри, използвайки и собствения опит.

В тези условия е необходимо да се търсят и нови форми (досега приемани от нас като нестандартни) за поддръжка на дейността на БА и нейното реформиране. Като пример може да послужи потенциалът за създаване на съвместни дружества между органи на МО и БА и граждани, юридически и физически лица, бизнес и нестопански организации, в това число и за радио и телевизионното разпръскване.

Високият престиж на Българската армия и големия обществен интерес към нейното реформиране задължават. Макар и нетрадиционна, прозрачността на функционирането на армията ще продължи да се задълбочава. Освен това следва да се има предвид, че медиите не само могат да следят отблизо военните действия, но и да оказват пряко влияние върху тях. В мирно време чисто военните решения и оперативни планове за предотвратяване на конфликтите следва да се съпровождат и от такива за въздействие върху националното и световното обществено мнение.

Ускореният процес на генериране, обработка, разпространение и използване на информация и знание и бързото развитие на съответни организационни и технологични решения определят не само характера на общественото развитие, но и средствата за постигане на желаните цели. Масираното прилагане на информационни и базиращи се на знания технологии, съчетано с адекватни организационни и процедурни промени, предизвика появата на един нов феномен - *информационната война*. За разликата от класическата, информационната война не е само инструмент на междудържавните отношения. Разглеждана в най-широк смисъл, тя засяга пряко всеки от нас. Но дори само от гледна точка на националната сигурност, информационната война доведе до промяна в средствата и начините на воюване, разширяване на спектъра от възможни цели, промяна на мястото и ролята на въоръжените сили, и в

частност на Българската армия, в системата от инструменти за гарантиране на националната сигурност.

Времето на сигурност чрез поддържане на мощни групировки от въоръжена жива сила, разположени на няколко театъра на военните действия, отминава. Необходими са по-малки, но отлично подготвени мобилни въоръжени сили, способни да решават все по-широкия спектър от възлагани им задачи. При това организационната структура на въоръжените сили се изменя паралелно на трансформациите в света на бизнеса. Ефективност на действията на военните организации в сложни и непредвидими условия се постига чрез повишена автономия на командирите, разширяване на хоризонталните комуникации, незабавен достъп до информация, права за вземане на решение на най-ниско възможно ниво и ясна представа за желаното крайно състояние.

Състоянието на информационната и комуникационната инфраструктура на съвременното общество придоби ключово значение за функционирането на икономиката, държавата и армията.

Експлозивното развитие на информационните технологии и последвалите ги доктринални и организационни промени коренно изменят начина на функциониране на военните организации в мирно и военно време. Технологичните пробиви в областта на сензорите, съхраняването, обработването и представянето на информация и знание, комуникациите и навигацията, прякото радиоразпръскване предоставят огромно количество информация на всеки офицер, сержант и войник. Бързо развиващите се знанияни технологии повишават степента на автоматизация на процеса на извличане на необходимите информация и знание и на процеса на вземане на решение.

Военният компонент на информационната война е борбата за превъзходство в управлението. Информационният аспект на операциите със задачите по използване, защита на собствената информация и атака на противниковата информация и информационни функции придоби решаваща роля за успех в предотвратяване и водене на военни конфликти.

Изменения в характера на войната

Характерът на войната в информационната ера отразява начина, по който хората създават блага. Нещо повече, информационната ера даде нови средства за противоборство и значително разшири военните арсенали в края на ХХ век. И макар информационният аспект на военните действия винаги да е играл важна роля, в съвременни условия невидими потоци от данни и информация осигуряват ефективно наблюдение и идентификация на противниковите съединения, части и подразделения, на процеса на вземане на решение, на

разпределението на цели и отдаването на бойни заповеди, на оценката на нанесените поражения, на управлението на собствените войски, на тяхното материално-техническо и тилово осигуряване.

Тук ще очертая някои специфични особености на войната в информационната ера и в информационната война, като спра вниманието ви върху стратегическото и оперативното нива.²

А. На стратегическо ниво

- Армията на дадена страна далеч не е единствената и вече дори не най-важната цел на противниково въздействие.
- Основна цел на противниковото въздействие е процесът на вземане на решение от страна на държавното ръководство.
- Преследвайки тази цел, противникът ще се стреми към въздействие върху морално-психологическото състояние на населението и личния състав на въоръжените сили.
- Инструменти за такова въздействие са не само (и не толкова) военните органи за психологически операции, но и електронните медии с глобално покритие, включително и Интернет.
- Средство за постигане на целите на противника може да бъде тоталната атака срещу националната комуникационна и информационна инфраструктура с цел парализиране на ефективното функциониране на държавата и въоръжените сили. Основна задача (не само военна!) е надеждната защита на информационната инфраструктура.
- Ефективността на въоръжените сили все повече зависи от възможността им за обработка на информация. *Надпреварата във военната област се пренася в областта на силите и средствата за информационна война*, а усилията по контрола на въоръженията са насочени към *ограничаване на силите и средствата за конвенционални бойни действия*. Понастоящем международните договори и инициативи не отчитат този факт, което води към значителни промени в баланса на силите.

Б. На оперативно ниво

- Изменя се класическата представа за театър на военните действия (ТВД). Какъв е театърът на "военните" действия (ТВД) в условията на информационното общество? Определено той не се съизмерва географско-физически с класическия ТВД. Размахът на информационната агресия и опипване, добиването и синтезирането на интелектуална, технологична и чисто физическа същност на опонента надвишава представите ни за размах на стратегическата операция. Следователно по нов начин би трябвало да се

поставят въпросите за съотношението между информационното и класическото огнево превъзходство, а изследването им изисква новаторски и задълбочен научен подход.

- Информационната операция се превръща в основна поддържаща, а в перспектива и в основна самостоятелна, операция на въоръжените сили, провеждана в тясно взаимодействие с други държавни и обществени организации.
- Информационната операция би трябвало да се разглежда най-общо като *система от действия за създаване на информационно пространство, в което едната страна има превъзходство в разбирането и използването на силните и слабите страни в политическата, икономическата, военната, екологичната, социалната и културната области на действие на потенциалния противник и зависимостта му от приятелски източници на мощ, като в същото време не се допуска ефективност в аналогичните действия от негова страна.*³
- Цел в информационната операция е достигането на желано крайно епистемологично състояние, т.е. промяна в начина на разсъждение и вземане на решение от противника в желаната от нас посока. Необходимо условие за постигане на тази цел, както и на по-общите цели на информационната война, е осигуряването на информационното превъзходство над противника.
- Информационното превъзходство може да се определи като състояние, при което едната страна притежава такъв контрол над информационното пространство, който ѝ позволява да провежда информационни атаки срещу противника без сериозно противодействие от негова страна и предотвратява аналогични атаки на противника срещу себе си.⁴ Информационното превъзходство може да бъде глобално, локално и ограничено по време. Терминът “локално превъзходство” се използва за място в кибернетичното пространство - географско положение, място в комуникационно-информационната инфраструктура, тип информация или информационна функция, място в когнитивния процес или място в цикъла “информация-решение-действие.”
- Информационната операция се провежда в комбинация с традиционните методи и средства за въздействие върху противника. В процеса на нейното планиране трябва да се даде отговор на въпросите за отношението на информационната операция към общите цели на войната /операцията, какво искаме да знаят, мислят и вярват противниковите лидери след приключване на информационната операция и какви са най-добрите средства за удовлетворяване на критериите за успех?
- Информационната операция поддържа стратегическите цели чрез въздействие върху способността на противника да взема навременни и ефективни решения за използване на своите въоръжените сили. Военният елемент на кампанията за постигане на информационно превъзходство се

обозначава като *борба за превъзходство в управлението*. Нейни основни елементи са сигурността на операциите, маскировка и заблуда на противника, психологическите операции, електронната война и огневото поразяване, съчетани с ефективно разузнаване, комуникации и управление.

- В по-традиционни термини информационна операция представлява съвкупност от съгласувани по цели, задачи, място и време информационни въздействия, атаки и сражения, провеждани по единен замисъл и план за решаване на задачи на информационната борба на театъра на военните действия, на стратегическо и оперативни направления, която носи преди всичко настъпателен характер.⁵

Информационната операция като елемент на войната изисква тясно междуведомствено взаимодействие. От особена важност са психологическите операции спрямо войските и населението на противника, противодействие на неговите аналогични операции, медийната кампания за осигуряване на поддръжката на собственото население и др.

Информационното превъзходство е превъзходството в оценка на ситуацията, вземането на решение и управлението на операцията или боя. То се постига в резултат на информационната операция и е решаващо условие за победата.

Победата без огнево поразяване е най-хуманната победа. Информационното превъзходство е средството, което може и трябва да предотврати авантюрата, да удължи мирновременния период на конфликта, да отложи атаката или агресията и в крайна сметка да предотврати войната.

Подготовка на Българската армия за функциониране в информационното общество

В научната литература все още се спори дали сме свидетели на революционни изменения във военното дело или на еволюция под влиянието на бързо развиващите се информационни технологии. Безспорно е обаче, че технологиите сами по себе си не правят революция. Революционното е в опитите да се институционализира използването на информация и знание за осигуряване на стратегически предимства на отделно взета държава или група държави.

Водещи в процеса на институционализация на информационната война са въоръжените сили на САЩ. Техният опит в това отношение бързо се възприема и от останалите страни от НАТО, а редица разработени в САЩ ръководни документи служат като база на доктрини и наставления на Северноатлантическия съюз. Една част от тези документи НАТО използва и в подготовката на бъдещи съюзници в рамките на програмата “Партньорство за мир.” Изключително внимание на въпросите за информационната война се

отделя в Русия, както в теоретически, така и в практически план. Ето например какво казва експертът по въпросите на информационната война в Министерството на отбраната на Руската федерация В.И. Цимбал: “От военна гледна точка използването на средства на информационната война срещу Русия или нейните въоръжени сили категорично не може да се счита за невоенна фаза на конфликт, независимо от това дали са дадени човешки жертви или не... Имайки предвид възможните катастрофални последствия от използване на стратегически средства за информационна война от противника срещу икономиката, системата за държавно управление или бойния потенциал на въоръжените сили, Русия запазва правото си да използва ядрени оръжия, първо срещу средствата и силите за информационна война, а след това и срещу държавата на агресора.”⁶ Смятам, че такава оценка на важноста на проблемите на информационната война не се нуждае от коментар. В този смисъл подготовката на БА за функциониране в информационното общество вече е от решаващо значение както за нейната боеспособност, така и за изпълнение на конкретните задачи по приобщаването ѝ към армиите на страните членки на Северноатлантическия съюз.

Анализът на подготовката ни за противоборство в четвъртото - информационното - измерение има значение за избора на внедряваните технологии и тяхната интеграция, за оценка на процедурите за обработка на информация и знание и в сравнителния анализ на различни организационни структури.

В основата на планирането на научноизследователската и опитно-конструкторската дейност в БА вече е необходимо да залегне представата за комплексността на съвременния свят, неопределеността на заплахите и непознатата скорост на технологични и организационни промени. В тези условия вече не следва да се стремим към елиминиране на рисковете за националната и военната сигурност, а към тяхното управление.

Необходими са задълбочени изследвания по проблемите на информационната война, планирането и провеждането на информационни операции, връзката с борбата за превъзходство в управлението, планирането и осигуряването на междуведомственото взаимодействие, изучаване на опита на водещите страни. От особена важност е намирането на форми за адаптиране на военното образование и подготовката на личния състав, овладяването на съвременните информационни технологии, планирането на информационната поддръжка като неразделна част от плана на операцията и боя. В близка перспектива пред БА стои въпросът за планиране и провеждане на самостоятелни информационни операции. Това ново обективно предизвикателство ще бъде обект на изследване и в учението “Юни - 98.”

Заклучение

Войната в Залива и конфликтите на запад от нашата граница недвусмислено потвърдиха необходимостта от анализиране на възможностите на новите средства за извличане на информация и знания, комуникация и навигация, средствата и технологиите за защита на информацията и сигурността на информационните системи, интеграцията на тези средства, организационните форми и процедури за тяхното използване в интерес на сигурността.

Подготовката на нашата страна за информационната война е без алтернатива. При липсата на информационно превъзходство сработването на световните организации и мисии с мироопазващи задачи може да се окаже фатално късно. В този ред на мисли за нас ще бъде от първостепенна важност решаване на проблемите по защитата на информацията.

Военната наука ясно дефинира понятието и състоянието *война*, но днес съществува жизнената потребност да се обогати и доразвие понятието *информационна война*, защото официално или не тя се води и има реални резултати. Нещо повече, победата в информационната война предопределя резултатите в кръвопролитие на "класическите" военни действия и нашата човешка мисия като военни специалисти е да не допуснем това кръвопролитие и да предотвратим възможната трагедия.

Особено важно е изграждането на адекватна информационна култура на обществото. В това отношение Интернет като световна мрежа създава условия за формиране на общественото мнение, реален граждански контрол върху въоръжените сили и комуникиране между всички жители на планетата като равнопоставени и равноправни деца на природата в информационното общество.

На родината ни е необходима оптимизирана по състав, въоръжение и оборудване гъвкава армия с възможности за изпълнение на широк кръг от задачи в различни условия. Това изисква промяна в подходите към образованието и подготовката на личния състав на БА, усъвършенстване на системата за научно осигуряване на реформата и цялостната дейност на армията, разработване на методология за оценка на ефективността на съществуващи и планирани организационни структури в информационната война.

Надали в една статия може да се даде отговор на всички въпроси за новата роля на информацията и знанието за развитието на БА. Голяма част от отговорите все още са неизвестни. Очевидно е обаче, че информационните технологии създават не само възможности, но и една качествено нова обстановка в световния и обществения ред. Тези възможности ще бъдат използвани само, ако

съумеем да изградим адекватна организация и да развием подходящи процедури за функционирането ѝ в информационното общество.

Искрено се надявам, че една дискусия на страниците на списанието по повдигнатите въпроси ще допринесе за бързото и качествено решаване на задачите по подготовка на БА за ефективно функциониране в условията на информационното общество.

-
- ¹ Вж. например Михов, М. “Задачи, изисквания и проблеми в развитието на Българската армия,” *Военен журнал* 104, 4 (1997), 8-12.
- ² Без да се поставя под съмнение адекватността на редица традиционни схващания, тук отделяме внимание само върху някои нови нетрадиционни характеристики на войната.
- ³ Развитие на определението, предложено от Велизар Шаламанов и Тодор Тагарев в книгата *Информационни аспекти на сигурността* (София: Прокон, 1996), 82-83.
- ⁴ Пак там, стр. 92.
- ⁵ Комов, С.А. “О способах и формах ведения информационной борьбы”, *Военная мысль* 4 (1997), 18-22.
- ⁶ Цитатът е по статията “Еволюция на понятието информационна война” *Военен журнал* 105, 3 (1998).

Miho MIHOV is the senior military officer and Chief of Staff of the Bulgarian Armed Forces since June 1997. In 1972 he graduated the Air Force Academy in Dolna Mitropolia and began his service at the Kamenets Air Force Base as fighter pilot. In 1980 he graduated the Bulgarian Military Academy “G.S. Rakovski,” and in 1988 - the General-Staff Academy (War College) in Russia. In 1991, as the youngest Bulgarian General, he was appointed Chief of Staff of the Air Force. Military pilot First Class. General Mihov flew various types of aircraft, including aircraft used by NATO countries. Acknowledged master of aerobatics. The First Bulgarian pilot to perform the famous figure “Cobra.” Married, with a son and a daughter.